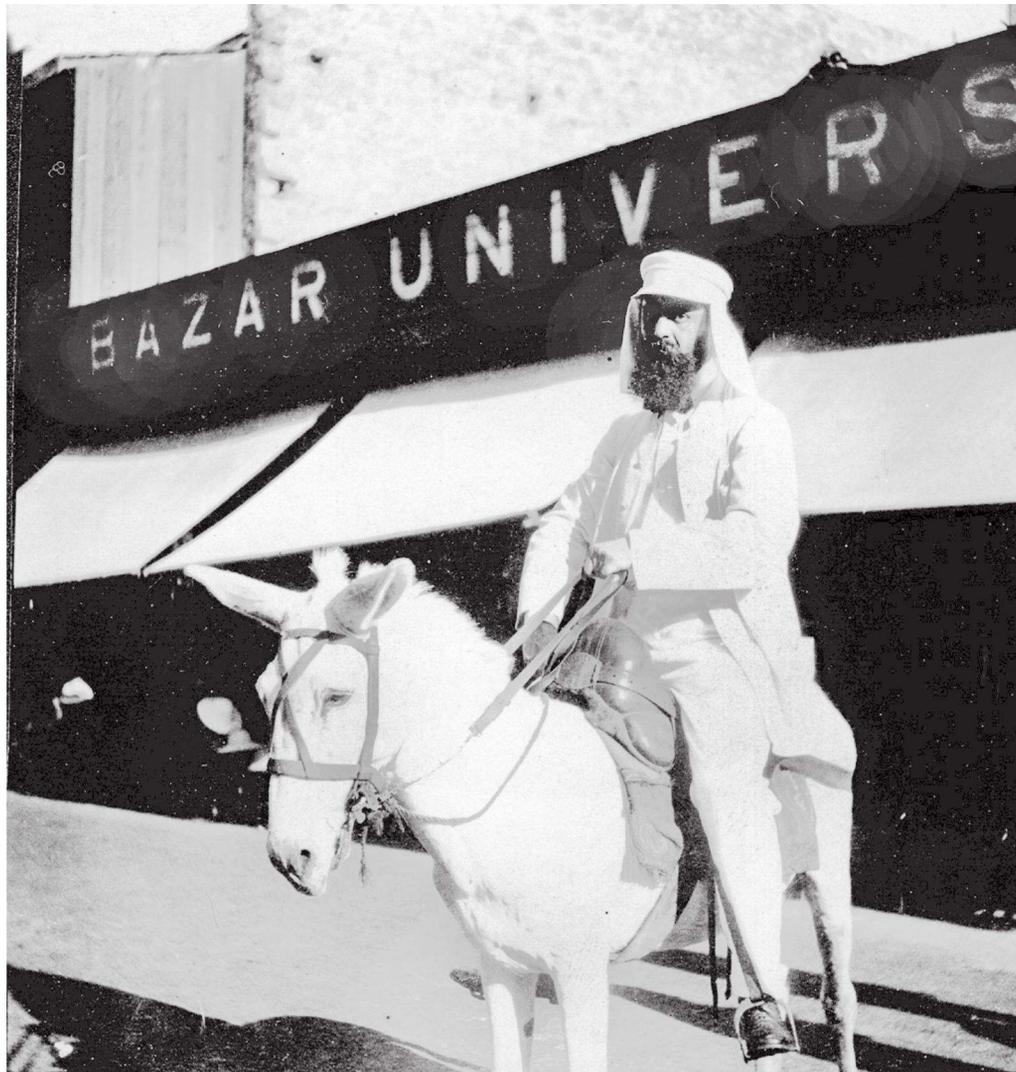

24.14x31.23	1/2	עמוד 10	מקור ראשון - שבת	04/2021	76901747-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

הרצל על חמור לבן בפורט סעיד, בדרכו לארץ ישראל באדיבות מוזיאון הרצל, ירושלים, מתוך אתר פיקיוויקי

היהודים הגדול בהיסטוריה, גם הוא אוסטרי, שאב ממנו השראה רבה. שני המנהיגים, משה והרצל, הגיבו בתחילת דרכם על מעשה אנטישמי שהתרחש לנגד עיניהם (איש מצרי מכה איש עברי, משפט דרייפוס).

לשניהם הייתה מסירות אין קץ לעם ישראל. משה רבינו ביקש שאם עם ישראל יושמד, "מחני נא מספרך אשר כתבת". הרצל הקריב את נישואיו, את בריאותו, את כספו ולבסוף, לפי עדותו, את חייו למען עם ישראל. וכך מסר לאחד ממקורביו על ערש דוויו, יום לפני מותו: "תמסור את ברכותי לכל (שותפי בתנועה הציונית) ותאמר להם: נתתי את דם לבי למען עמי". מי שקורא את יומניו של הרצל יודע שאין זו אגדה.

שני המנהיגים החלו את פעילותם במצב נואש, כאשר בעיני בשר ודם ההיתכנות לתרחיש שנאבקו למענו - יציאת מצרים, הקמת מדינת היהודים - הייתה אפסית. שניהם זכו לאמון של חלקים גדולי עם בעם תוך זמן קצר יחסית מתחילת פעילותם הציבורית. משה רבנו התקבל כמנהיג העם הן על ידי העם והן על ידי פרעה מלך מצרים מיד עם הופעתו, ולמרות התמרמרות חוזרות ונשנות העם הלך אחריו. הרצל הפך תוך פחות משנה מדמות אלמונית למדי למנהיג של עם, והוכר ככזה גם על ידי שליטי העולם. שני המנהיגים, משה והרצל, לא זכו לראות את ההגשמה המלאה של חזונם (כניסה לארץ, הקמת מדינת ישראל). צאצאי שניהם לא המשיכו את דרכם.

ולמרות קווי דמיון מרשימים אלה, קיים שוני מהותי בין שני המנהיגים: הזיקה לתורת ישראל. משה רבינו, בחיר האנושות, היה האדם הקרוב ביותר לאי-ללוהים עלי ארמות: "ולא קם נביא עוד ביישראל כמשה", ועל פי הרמב"ם גם לא יקום. הרצל היה יהודי מתבולל, ואף שחזר לעמו מעולם לא חזר לדתו, בוודאי לא במונח של קיום תורה ומצוות. הברל זה הוא כה מהותי עד שעל פניו בכוחו לבטל את כל קווי הדמיון שהוזכרו לעיל. בשאלה זו התלבט גם הרב ריינס, עד שלבסוף, כאשר ייסד את תנועת המזרחי - הסיעה הרתית שפעלה במסגרת התנועה הציונית - הפך את סימן השאלה לסימן קריאה: יפה אנו רואים כי איש מדיני שלא התבודד במדבר רות וביערים, ולא התקדש לטבול את בשרו, איננו מעוטר בטלית ובתפילין, איננו הוגה בתורת ה' ולא עינה בצום נפשו... ובכל זאת הצליח לעשות רושם גדול להפנות אליו חלק גדול מבני עמנו ולתת אמון בדבריו ובהבטחותיו, האין זה דבר פלא? (הרב ריינס, "אור חדש על ציון").

לפי גישת ה"הפוך על הפוך" של הרב ריינס, הצלחתו של הרצל על אף חילוניותו, היא היא המור כיחה את צדקת דרכו (לא כאן המקום לדון ביחסו המורכב של הרב ריינס להרצל ולאופייה החילוני של התנועה שחולל).

מתוך ההבדל הרדי בין משה רבנו להרצל נובע גם הבדל מהותי ברפוס פעולתם. משה רבנו פעל על סמך צו אלוהי ותוכנית קבועה מראש ("ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", "פקוד יפקוד אלוהים אתכם", "תעבדו את האלוהים על ההר הזה"). הרצל פעל על דעת עצמו, ללא תקדימים וללא עיון במקורות. הוא חיפש (ומצא), על סמך ראות עיניו בלבד, את הדרך הנכונה כיצד להצליח בפוליטיקה ארצית. את זה הוא היה מסוגל לעשות רק בזכות חילוניותו: בזכות הכלים שרכש בהכשרתו האקדמית כדוקטור למשפטים; בזכות מעורבותו העמוקה בתרבות האירופית; בזכות היכרותו מקרוב כעיתונאי בכיר בעיתון וינאי מכובד את המנגנון הפוליטי במדינות אירופה. רק בכוח היותו ספוג בכל אלה, הוא פעל בהצלחה רבה כל כך.

ממשה ועד הרצל

בין סיפורו של אבי הנביאים לקורותיו של חוזה מדינת היהודים מקשרים קווי דמיון רבים. הרצל הצליח בזכות חילוניותו, אך בכתביו ביטא גם רליגיוזיות עמוקה / מאיר סידלר /

בשבוע הקרוב, ב' באייר, יחול יום הרצל. ביום זה מציינת מדינת ישראל, על פי החלטת הכנסת משנת 2004, את יום הולדתו של בנימין זאב הרצל, ומוסדות המדינה מונחים לקיים בו פעילות המעלות על נס את פועלו של חוזה המדינה. הרצל הוא גיבור-העל של המדינה הציונית. דיוקנו משקיף עלינו מאינסוף תמונות, ודמותו האייקונית המרשימה משדרת הדר וזקיפות קומה מנטלית ופייזית גם יחד.

עלייתו המטאורית של הרצל לפסגת המנהיגות של התנועה היהודית הלאומית, וההכרה בו כמנהיג העם היהודי על ידי ראשי מדינות, אפשרו - לראשונה אחרי אלפיים שנה - דיפלומטיה יהודית בינלאומית. האפשרות לנהל מדיניות חוץ יהודית בלי מדינה יהודית הייתה חידוש מהפכני. את השינוי הדרמטי הזה חולל הרצל בתשע שנות פעילותו על במת ההיסטוריה - משנת 1895, עד מותו, בגיל 44 בלבד, בשנת 1904.

התגשמות חזונו המישים שנה בלבד לאחר הקונגרס הציוני הראשון, הייתה גולת הכותרת של פעילותו: אין בכל תולדות האנושות אחר ורע להעברה מסיבית ומכוונת של אוכלוסייה אורחית מפוזרת למקום אחד, והקמת מדינה עצמאית על בסיס מהלך זה. אין ספק שגם הנסיבות ההיסטוריות סייעו. אך ללא התשתית הארגונית וההתיישבותית שהגיבה פעילותו של הרצל ושל ממשיכי דרכו בתנועה הציונית, אותן נסיבות בלבד לא היו מולידות מדינה. למה הרב דומה? לקריעת ים סוף בלי עם שעומד על שפתו. הנסיבות היו חולפות ועם יש ראל, או מה שנותר ממנו, היה נשאר בגלות.

בשנת 1895, בתחילת פעילותו הציונית, נפגש הרצל עם הרב משה מוריץ גידמן, רבה הראשי של וינה, העיר שבה חי ופעל הרצל רוב ימיו. הרצל ביקש לקרב את הרב גידמן לציונות. בתום הפגישה, תגובתו של גידמן, שהיה מבוגר מהרצל ב-25 שנים, לא יכלה להיות נלהבת יותר: "אתה נראה לי כמו משה רבנו", אמר, "אולי אתה זה שאי-ללוהים בחר בו". תגובה ראשונית זו של הרב גידמן (שמאוחר יותר,

הרב משה מוריץ גידמן באדיבות ספריית וינדר, קיימברידג'

ד"ר מאיר סידלר מלמד פילוסופיה יהודית באוניברסיטאות אריאל ובראילון

11.84x28.77	2/2	עמוד 11	מקור ראשון - שבת	04/2021	76901748-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

פר מקומות בכתביו ובאגרותיו, בין השאר באמירות אישיות ספורות שבהן הוא מש" ווה עצמו למשה רבנו. מפאת קוצר היריעה לא ארחיב בנקודה זו, אלא אסתפק בה באת קטע מספרו השני של הרצל, "אל-טנוילנד", שפורסם כשנתיים לפני מותו (בשנת 1902). בחלק השלישי של הספר מתאר הרצל את מדינת היהודים העתידית כפי שהיא מצטיירת לנגד עיני רוחו, כעשרים שנה לאחר הקמתה, ובמרכזה ירושלים ובית המקדש. וכך הוא כותב:

מלבד בית המקדש, היו בעיר העתיקה ובעיר החדשה בתי כנסת נוספים - לכבודו של האיל הבלתי-נראה, ששכינתו שורה על עם ישראל הגולה זה אלפי שנים... כל אדם שהתהלך בסמטאות האלה, דבק בו בהכרח הלך רוח דתי, תהיה עמדתו כלפי הדת אשר תהיה... בית המקדש הוקם מחדש כי מלאו הימים. הוא נבנה כבימים עברו... בחצר הקדמית עמדו מזבח אדיר עשוי נחושת וכיור המים הרחב המכונה "ים הנחושת"... במקום זה עומדים בני עמו העתיק של אֵלֹהֵים ששבו לארצם ונושאים את עיניהם אל הנסתר. הם עומדים כאן כפי שעמדו אבותיהם בימים עברו על הר המוריה... שני דברים היו חייבים להתקיים יחד: החופש ותחושת האחדות. רק כאשר זה קרה ניתנה להם הזכות להקים את בית האֵלֹהֵים.

בסוף מובאה זו מנסח הרצל שני תנאים שצריכים להתקיים בעם כדי שבית המקדש ייבנה מחדש: עצמאות פוליטית, כלומר חופש לאומי, ואחדות פנימית. כאן עומד הרצל על הקרקע המוצקה של המסורת היהודית, שכן בדרישתו הכפולה - חופש לאומי ואחדות העם - מהדרת מסורת תלמודית עתיקת יומין. הרמב"ם פוסק בה"ל לכות מלכים, בעקבות אחת הדעות בגמרא, שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד המלכויות. כלומר, הסימן המובהק של הגאולה יהיה עצמאות מדינית, עם חר"פשי בארצנו. ובאשר ל"תחושת האחדות", כדברי הרצל, אין זו אלא אותה סולידריות בין יהודים האמורה לרפא את שנאת החינם המזכרת במסורת התלמודית כאחת הסיבות המרכזיות לחורבן הבית.

הנה כי כן, למרות מרכזיותו של המ"רכיב החילוני בהצלחתו של הרצל, נדמה שללא הרחף הרליגיזי, אם לא המשיחי, הרצל לא היה הופך לחוזה המדינה.

שמו הלועזי של בנימין זאב הרצל היה תיאודור. מקור השם ביוונית ופ"רושו "מתנת האיל", או, אם נרצה, מת"ניה. תיאודור הרצל, עם כל המורכבות באישיותו, הוא מתנה שבורא עולם הע"ניק לעם היהודי בעידן המודרני. בסוג של צוואה שכתב כחודשיים לפני מותו לאחר ממנהיגי התנועה הציונית, דוד וולפסון, הפציר הרצל ב"ידידו: "אל תעשו שטויות כל עוד אני מת". הביטוי "כל עוד" (solange) מוזר בהקשר זה במקור הגרמני לא פחות מאשר בעברית. האם ייתכן שאנקדוטה זו מסוף חייו של הרצל מבטאת את עומק זיק"תו לאֵלֹהֵי ישראל בכלל ולאמונה בתחיית המתים בפרט? לאֵלֹהֵים פתרונים.

ובינתיים, הבה לא נעשה שטויות כל עוד הרצל מת. ●

הרצל הבין שעליו למשוך תשומת לב בינלאומית, ולשם כך בנה במה בדמות הקונגרסים הציוניים. לאחר שהמציא את עצמו כמנהיג על במת הקונגרסים האלה, הוא היה יכול להעצים את פעילותו הריפ"לומטית ולגשת אל מנהיגי המעצמות כמי נהיג של אומה. כללו של דבר: קשה מאוד להימלט מהמסקנה שהייתה זו דווקא חי"לוניותו של הרצל שאפשרה את הצלחתו. הזכרתי לעיל את המעשה האנטישי"מי שהשפיע על גורלם של משה והרצל והסיט את חייהם מהמסלול שבו התנה"לו עד אותו רגע. בשני המקרים המעשה האנטישמי היה רק קצה קרחון של הצרות שבהן היו נתונים היהודים בזמנם. היענותם של היהודים לקריאת מי שהיו למנהיגיהם נבעה במידה מכרעת ממצבם הנואש, מה"צרה שביקשו להיחלץ ממנה. צרת היהודים בתקופת משה הייתה הדלק שהניע עם שלם לעזוב את ביתו ולצאת לדרך ארוכה. בדומה לכך, הרצל, נבואו להתמודד בספי"רו "מדינת היהודים" עם הטענה שתוכניתו עלולה להישאר בגדר אוטופיה, מציין את צרת היהודים כמניע הריאלי המרכזי והלא אוטופי שבזכותו תוכניתו תצא לפועל: "יש בהצטעי הכח המסובב והמניע במציאות את גלגליה של המכונה העומדת להיבנות... וכוח מניע זה מהו? צרת היהודים".

"עמו העתיק של אֵלֹהֵים"

עם זאת, העין הפרגמטית המפוכחת של הרצל הייתה רק צד אחד באישיותו. הצד האחר, למרבה הפלא, היה צד רליגיזי חזק. בהקשר היהודי נהוג, בהיעדר מושג עברי, להשתמש במונח הלועזי "רליגיוזיות" כדי לאפיין סוג של תחושה רתית חזקה ללא קשר לקיום תורה ומצוות. במונח זה, אדם "דתי" יכול להיות חסר כל רגש רליגיזי, בעוד שאדם "חילוני" יכול לחוות חוויה רליגיזית משמעותית מבחינה רגשית. הרליגיזיות של הרצל מבצבצת במס"ה

ביתו של הרצל בווינה שבאוסטריה, 1900
צילום: לע"מ